

נדאמרינן במס' ברכות: כיון שבא הקב"ה בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה, מיד הוא כועס וכו' — נדון ככפר, וקורין ביום הכניסה¹⁰¹.

והוינן בה: מאי קא משמע לן? הא תנינא לה לקמן: איזו היא עיר גדולה לענין מקרא מגילה, כל שיש בה עשרה בטלנין. פחות מכאן — הרי זה נחשב כפר!

ומבארינן: כרך איצטריך ליה לאשמועינן, דמקום שווקים הוא, ומתקבצין לשם ממקומות הרבה. ואשמועינן רבי יהושע בן לוי, דאף על גב דמיקלעי ליה בטלנים מעלמא, מכל מקום בעינן שיהו בה בטלנים קבועים, דלמא לא משתכחי בטלנים מעלמא.

ועוד אמר רבי יהושע בן לוי: כרך שחרב ולבסוף ישב — נדון ככרך.

והוינן בה: מאי האי דקאמר: "כרך שחרב"? אילימא שחרבו חומותיו, וכי בהא אמרינן

דדווקא אם ישב לבסוף — אין, נדון ככרך. לא ישב לבסוף — לא, ובטל ממנו דין כרך,

והא דינא לאו הכי הוא, דתניא: רבי אליעזר בר יוסי אומר: כתיב גבי בתי ערי חומה: "אשר לוא חומה". משמע, אף על פי שאין לו חומה עכשיו, והיה לו קודם לכן, חשיב בתי ערי חומה¹⁰².

חזינן, דהך דאמר רבי יהושע בן לוי "כרך שחרב", לא מיירי בעניין שחרבו חומותיו!

אלא מאי חרב? שחרב מעשרה בטלנין¹⁰³. דבהא אמרינן, דאם לבסוף נתישב שוב בעשרה בטלנין — נדון ככרך.

ועוד אמר רבי יהושע בן לוי: הערים לוד, ואונג, וגיא החרשים — מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו [הכי גמיר רבי יהושע מרביה, דמוקפות מימות יהושע אינן. והוצרך להעיד עליהן, מפני שחומותיהן נראות חדשות, וכדלקמן].

ותמהינן: וכי הני ערים — יהושע בנחיה

תקנו, שיהיו תמיד עשרה בטלנין בבית הכנסת, שיכונו לשליח צבור מראש ועד סוף.

ובירושלמי איתא בהאי לישנא: "עשרה בטלנין שבטלין ממלאכתן". וכתב בשו"ת פאר הדור להרמב"ם [ס"י י']. וכן בשו"ת הרמב"ם סי' קכ"ג: "שצריך שיהיה באותו המקום עשרה בני אדם מופקדים לצרכי צבור, ואם יהיה דבר מצוה או דבר נצרך לציבור — אז יבטלו ממלאכתן, ויבואו לבית הכנסת. ולזה אמרו: בטלנים ממלאכתן, ולא אמרו: עשרה בטלנין, שאין להם מלאכה".

101. וכתבו התוס', דמיירי דווקא בסתם כרכים, אבל במוקפין חומה מימות יהושע בן נון, אפילו

אין בהם עשרה בטלנים — קורין בט"ו, עיי"ש. אבל דעת הרמב"ן, דאם אין בו י' בטלנין — דינו כעיר לקרות בי"ד. ואם רצו — מקדימין ליום הכניסה [ודעת הרשב"א והריטב"א, דאם רצו מקדימין ליום הכניסה, ואם לאו — קורין בט"ו. ועיי' בר"ן שהאריך בזה].

102. הראשונים מבארים, דדרשינן הכי, משום דכתיב "לא", וקרינן "לו". להכי דרשינן דאין לו עכשיו, והיה לו קודם לכן.

103. הקשה הריטב"א, הא כתבו התוס', דכרך המוקף מימות יב"ג, אעפ"י שאין בו עשרה בטלנין — נדון ככרך, וא"כ, מאי אכפת לן

[בנאן]? והא אלפעל בננהי! דכתיב: "ובני אלפעל עבר ומשעם ושמר, הוא [שמר] בנה את אונן ואת לוד ובנותיה?"!

ומקשינן: ולטעמיך נמי קשיא, דהא כתיב בדוכתא אחרינא דאסא בננהי! דכתיב: "ויבן ערי מצורה ביהודה?"!

אמר רבי אלעזר: הני ערים — מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו. וחרוב בימי פילגש בגבעה, כשהחריבו ישראל את ערי בנימין, ואתא אלפעל — ובננהי. הדור [שוב]

אינפול [חרבו], אתא אסא — שפצינהו [חיזק בדקיהן].

דיקא נמי דאסא לא בננהו מעיקרא, דכתיב: "ויאמר [אסא] ליהודה, נבנה את הערים האלה". מכלל דערים הוו כבר מעיקרא, אלא שחרבו.

ומסקינן: שמע מינה!

ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות במקרא מגילה¹⁰⁴, שאף הן היו באותו הנס, שהרי גזר המן להשמיד מנער ועד זקן, טף¹⁰⁵ ונשים [ותוס' הביאו, דהרשב"ם פירש,

שחרב מעשרה בטלנין?]

ותירץ, דהשתא דאמרינן שחרב מי בטלנין, הדרינן ממאי דאוקמינן לעיל דמיירי בכרך המוקף חומה כראוי.

104. מכאן משמע לכאורה, דיכולות להוציא אף אנשים יד"ח. וכן כתב הריטב"א, וכן כתב רש"י בערכין [ג' ע"א, ד"ה לאתויי נשים].

וכ"כ תוס', דמדנקט הש"ס "חייבות במקרא מגילה", ולא "לשמוע מקרא מגילה", משמע דמוציאות אחרים ידי חובתן. אבל במסקנה הביאו, דבה"ג פסקו, דאשה מוציאה דווקא מינה, ולא אנשים. [וגליון הש"ס ציין לתוס' בסוכה [ל"ח ע"א, ד"ה באמת], שכתבו דהיינו טעמא, משום דברבים זילא ביה מלתא. ועיי' בקרבן נתנאל אות ס'.]

ועיי' ברמ"א [סי' תרפ"ט ס"ב], שכתב בשם המרדכי, שאם אשה קוראת לעצמה, מברכת "לשמוע מגילה", שהרי אינה חייבת בקריאה. ובבאר היטב הביא בשם מדרש הנעלם רות, שלא תקרא לעצמה, רק תשמע מאנשים. אמנם כתב שם במ"ב, דכל זה דווקא כשיש לה ממי לשמוע, אבל אם אין מי שיקרא לפניה, תקרא בעצמה ממגילה כשרה, ותברך "לשמוע מקרא מגילה".

והקשה בטורי אבן, אמאי אין מוציאות את האנשים, הא אמרינן דאף הן היו באותו הנס, ואם כן, אמאי לא דמו לגמרי לאנשים!?

ותירץ, דכיון דמגילה ברוח הקודש נאמרה, הרי היא כעין של תורה. וחייב זה נאמר לאנשים. אבל לנשים, דחייבין רק משום שאף הן היו באותו הנס, הוי חיוב מדרבנן [כדאיתא בתוס' ד"ה שאף הן], והמחוייב מדרבנן, אינו מוציא את המחוייב מחמת רוחה"ק.

ועיין ברא"ש בברכות [פ"ג סי' י"ג], שכתב דבאמת מי שמחוייב מדרבנן — יכול להוציא אף את המחוייב מדאורייתא, מדין ערבות. דהיינו, שכל ישראל ערבין זה לזה, שערב הוא עבורו להצילו מעוון, ולפטור אותו מן המצווה. אבל אשה אינה בכלל ערבות, ולכן אינה מוציאה — אלא את המחוייב מדרבנן.

105. ולכאורה לפי זה, אף קטנים צריכים להיות בכלל חיוב, ובאמת הכי איתא בירושלמי [פ"ב ה"ה]: "תני בר קפרא, צריך לקרות לפני נשים ולפני קטנים, שאף אותם היו בספק".

אבל בר"ן כתב, דדווקא בנשים איכא חיובא, לפי ששייכות במצוות, שהרי חייבות במצות ל"ת, ובמצות עשה שלא הזמן גרמן. אבל קטנים, דליתנהו במצוות כלל — לא חייבו.

דעיקר הנס נעשה על ידן, דהיינו על ידי אסתר, עיי"ש¹⁰⁶].

ואמר רבי יהושע בן לוי: פורים שחל להיות בשבת, אף על גב שאין קוראין את המגילה בשבת, אלא מקדמינן ליום הכניסה, שואלין ודורשינן בענינו של יום¹⁰⁷. שמעמידין מתורגמן לפני החכם, לדרוש בענייני מגילת אסתר לפני הציבור¹⁰⁸.

ותמהינן: מאי אריא פורים דאמרת דדורשין בענינו של יום, הא אפילו ביום טוב נמי, אף על פי שדרשו כבר בענינו של יום שלשים יום קודם החג, דורשין גם ביום טוב עצמו, כל שכן בפורים, שאין דורשין בענינו לפני זמנו, ודאי שדורשין ביום הפורים עצמו, ומאי אתא לאשמועינן¹⁰⁹ [כך ביארו תוס' את הקושיא¹¹⁰]?!

והיכן מצינו שדורשין ביום טוב בענינו של יום?

דתניא: משה תיקן להם לישראל, שיהו שואלין ודורשינן בענינו של יום. הלכות פסח — בפסח, הלכות עצרת — בעצרת, והלכות חג הסוכות — בחג הסוכות?!

ומתרגינן: פורים איצטריכא ליה לאשמועינן. מהו דתימא נגזור משום הא דאמר רבא לקמן, דאין קורין מגילה בשבת — שמא ילך אצל בקי ללמוד, והכא נמי נגזור שלא לדרוש בענינו של הפורים, שמא יטעו ויבואו לקרוא מגילה! קא משמע לן דלא גזרינן הכי.

ואמר רבי יהושע בן לוי: חייב אדם לקרות

106. וכתב הב"י [תחילת סי' תרפ"ט] דנ"מ גבי עבדים. דלטעם שאף הם היו באותו הנס — גם הם חייבים. אבל לטעמו של הרשב"ם — עבדים פטורים. ועיי' בשפת אמת, ובחי' הגרי"ד [ערכין ג'] שדנו בזה.

107. המחבר השמיט דין זה. וכתב הגר"א בביאורו [סי' תרפ"ח ס"ו], דה"ט, משום דס"ל דדין זה אינו דווקא שחל בשבת, אלא לרבנותא נקט, דאפילו בשבת — שואלין ודורשין. אבל הרמב"ם [פ"א מהל' מגילה הלי"ג] כתב, דדווקא בשבת שואלין ודורשין. וכ"כ התוס' [ד"ה פורים]. ועיי' בדמשק אליעזר.

108. כך פירש רש"י. וכן כתב הריטב"א, דדורשין בפירוש המגילה. והביא הריטב"א, שמדברי תוס' משמע, דהכוונה שדורשין בהלכות מגילה. וכן כתב הרמב"ם [פ"א הלי"ג]: "ושואלין ודורשין

בהלכות פורים וכו'".

ותמהו הר"ן והריטב"א, הא כבר קראו את המגילה בה' בשבת או בערב שבת, וא"כ, מה יועיל לדרוש בהלכותיה עתה?!

109. עיי' בספר נפש יהונתן [לר' יהונתן אייבשיץ] בפרשת ויקהל, שהאריך בזה.

110. ותוס' הרא"ש ועוד ראשונים, מבארים דה"ק הגמרא: מאי אריא פורים דבעינן למדרש בענינו של יום, הא אפילו ביום טוב, דלית ביה פרסומי ניסא — דורשין, וכל שכן בפורים דאית ביה פרסומי ניסא! ועיי' בריטב"א.

והרשב"א פירש, דה"ק: הא אפילו יום טוב, דנוהגין בו קדושת היום, וניכר שהוא יום טוב — דורשין בו. כל שכן פורים שחל בשבת, דליכא קריאת המגילה, וממילא אין פרסומי ניסא, כל שכן דמתוויבין לדרוש בענינו של יום.

את המגילה בלילה¹¹¹, ולשנותה ביום¹¹².
זכר לנס, שהיו צועקין יומם ולילה על צרתן.
שנאמר [במזמור "למנצח על אילת השחר"
שנאמר על אסתר¹¹³, כדאמרינן במס' יומא
כ"ט.]: "אלקי אקרא יומם — ולא תענה,
ולילה — ולא דומיה לי"¹¹⁴.

אמר להו רבי ירמיה: לדידי מיפרשא לי
מיניה דרבי חייא בר אבא, דהאי "לשנותה
ביום" — הכי קאמר: כגון דאמרי אינשי:
אעבור פרשתא דא — ואתנייה, אשנה אותה
שוב. הכא נמי יקראנה בלילה, ויחזור
ויקראנה שנית ביום¹¹⁶.

סבור מינה בני הישיבה, דהכי קאמר:
למקרייה למגילה בליליא, והאי דאמר
"לשנותה ביום", מלשון משנה הוא, כלומר:
למיתנא מתניתין דידה [לשנות משניות של
מסכת מגילה] ביממא¹¹⁵.

איתמר נמי כי הא דאמר רבי ירמיה: אמר
רבי חלבו אמר עולא ביראה: חייב אדם
לקרות את המגילה בלילה, ולשנותה ביום.
שנאמר [במזמור "ארוממך ה' כי דליתני",
דקאי אמרדכי ואסתר והמן ואחשורוש,
כדאמרינן בפסיקתא]: "למען יזמרך כבוד

111. כתב הריטב"א, דקרוב בעיניו לומר,
דכפרים או עיירות שמקדימין ליום הכניסה,
דווקא קריאת היום מקדימין, אבל קריאת הלילה
— בזמנה קורין אותה.

112. עיי' ברא"ש [ס"ו], שהביא כמה ראיות,
דעיקר קריאתה — ביום הוא. ולהכי, אעפ"י
שבירן שהחיינו בלילה, חוזר ומברך ביום. וכ"כ
התוס' [ד"ה חייב אדם].

אבל הרמב"ם [פ"א ה"ג] פסק, דאין מברכין
זמן ביום. וכ"כ הטור [סי' תרצ"ב].

ועיי' בנודע ביהודה [קמא ח"א סי' מ"א],
שכתב, דדווקא קריאת המגילה של יום — היא
מצות עשה מדברי קבלה, אבל הא דאמרינן
דחייב לקרותה בלילה — היינו מצוה מדרבנן.

אמנם ברוקח [הלכות ברכות סו"י שס"ג]
כתב, דעיקר מצות קריאת מגילה היא בלילה.

וכתב הברכי יוסף [סי' תרפ"ז סק"א], דאם
שכח לקרות בלילה, או שנאנס ומחמת אונסו
היה פטור מלקרותה בלילה, אף דיש למגילה
תשלומין, מ"מ זה שהיה אנוס ופטור, ליתיה
בפריעה — ופטור מתשלומין. עיי"ש.

113. כתב מנות הלוי, ד"אילת השחר" —

בגימטריא: "זה מרדכי ואסתר".

ובעל מדרש שמואל [ה' א'] כתב, דמזמור זה
— דוד המלך אמרו ברוח הקודש בשם אסתר,
כאילו היא המדברת [והכי איתא במדרש שוחר
טוב]. ועיין שם שהאריך לבאר את כל המזמור
גבי אסתר.

114. עיין במהרש"א שהאריך לבאר, היאך נאמר
כל מזמור זה על מרדכי ואסתר.

115. תמה העץ יוסף, היכי ס"ד למימר הכי, הא
תנן לקמן: "אין קורין את המגילה עד שתנן
החמה". ועוד תנן: "כל היום כשר לקריאת
המגילה", חזינן דיש קריאת מגילה ביום! ?

ותירץ, דסד"א, דיש חילוק בין ת"ח לע"ה.
דתלמידי חכמים דגמירי — סגי להו למיתנא
מתניתין דידה. ואילו עמי הארץ — צריכין
לקרותה.

116. הקשה השפת אמת, א"כ, אמאי נקט:
"ולשנותה ביום", הול"ל: "חייב לקרותה בלילה
וביום"?! ?

וכתב, דהיה נראה לומר, דכוונת ריב"ל, דיש
חיוב שתי קריאות בפורים, ולכן אם לא קראה

ולא ידום, ה' אלהי לעולם אודך". ודרשינן: "זמרח כבוד" — ביום, "ולא ידום" — בלילה¹¹⁷.

שנינו במשנתנו: אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה.

אמר רבי הנינא: הכמזים הקילו על הכפרים להיות מקדימין לקרות ליום הכניסה, כדי שיהיו פנויים בט"ו באדר, ויספקו אז מים ומזון לאחיהם שבכרכין¹¹⁸.

ב-ד ומקשינן: למימרא דתקנתא דכרכין הוי האי תקנתא?

והתנן: חל להיות י"ד באדר ביום שני, כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום. ואם איתא דתקנתא דכרכין היא, ליקדמו הכפרים ליום הכניסה הקודם, דהיינו יום חמישי, כדי שיוכלו לספק מים ומזון לכרכין!?

ומתריצין: ליכא למימר הכי, דאם יקדימו

ליום הכניסה הקודם, הוה להו קריאת בני הכפרים — בעשרה באדר, וקריאה בעשרה — לא תקינו רבנן.

תא שמע דאינה תקנת הכרכין, מהך דתנן במתניתין: חל י"ד באדר להיות ביום חמישי, כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום. ואם איתא דתקנתא דכרכין היא, ליקדמו בני הכפרים ליום הכניסה הקודם, דהיינו יום שני, דהא אחד עשר הוא, ותקינו רבנן למקרי ביה?!?

ומתריצין: מיום הכניסה, ליום הכניסה — לא דחינן¹¹⁹.

תא שמע ממתניתין דלקמן. דתנן: אמר רבי יהודה: אימתי מקדימין הכפרים ליום הכניסה, במקום שנכנסים לעיירות בשני ובחמישי. אבל במקום שאין נכנסים בשני ובחמישי — אין קורין אותה אלא בזמנה, דהיינו בי"ד באדר, כבני העיר.

בלילה, צריך לקרותה ביום ב' פעמים. והביא שכן כתב הברכי יוסף [ס' תרפ"ז] בשם גדול אחד, דאם לא קראה בלילה — חייב לקרותה ב"פ ביום בתורת תשלומין. אך דחה הברכ"י דבריו, וכתב דאין כאן חיוב תשלומין, משום שלילה גורם. עיי"ש מה שכתב עוד.

117. עיין במהרש"א שמבאר היאך היא המשמעות מהני קראי.

והרש"ש כתב, דהיינו משום שמצינו לשון "דומיה" בלילה. דכתיב: "ולילה ולא דומיה לי".

118. כך כתב הריטב"א, דמספקין מים ומזון ביום הקריאה של הכרכין. אבל הרשב"א והר"ן כתבו, דמספקין מים ומזון ביום הכניסה. והקילו עליהם שיקראו המגילה באותו יום, כדי שיהיו

פנויין ביום הפורים לסעודתן. ובדעת רש"י יש מקום לדון.

119. כתב בתוס' הרא"ש, דהיינו טעמא, משום דלא נרויח כלום בהקדמת בני הכפרים, שהרי גם אם יקדימו קריאתה ליום הכניסה הקודם, הרי ביום הכניסה הבא יהיו טרודין בקריאת התורה, ולא יוכלו לספק מים ומזון. וכן כתב הרש"ש.

עוד טעם כתב הרש"ש, משום דחיישינן שמא יקדימו נמי מיום ב' ליום ה' הקודם, והוי י' באדר דלא תקינו למקרי ביה.

ובתוס' רי"ד [בתחילת המסכת, ד"ה אלא שהכפרים, בסופן] כתב, דהיינו טעמא, שהרי בכל ימות השנה רגילין בני הכפרים להכנס לעיירות ביום הכניסה, ולהכי לא מקדמינן להו ליום הכניסה הקודם, שהרי ממילא היו צריכין